

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA**



**BUNGE LA TANZANIA**

---

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA ELIMU, UTAMADUNI  
NA MICHEZO KUHUSU SHUGHULI ZA KAMATI KWA KIPINDI CHA  
FEBRUARI 2024 HADI JANUARI 2025**

[Imetolewa chini ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za  
Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023]

Ofisi ya Bunge,  
10 Barabara ya Morogoro  
S.L.P. 941,  
40490 Tambukareli,  
**DODOMA.**

**11 Februari, 2025**

# YALIYOMO

Ukurasa

<b>SEHEMU YA KWANZA</b> .....	1
<b>1.0 UTANGULIZI</b> .....	1
1.1 Maelezo ya Jumla .....	1
1.2 Muundo wa Taarifa .....	1
1.3 Muundo na Majukumu ya Kamati.....	2
1.4 Msingi wa Utekelezaji wa Majukumu ya Kamati. ....	3
1.5 Njia na mbinu zilizotumika.....	5
<b>SEHEMU YA PILI</b> .....	6
<b>2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA YALIYOBAINIKA</b> .....	6
2.1 Maelezo ya Shughuli .....	6
2.1.1 Kupokea Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio. ....	7
2.1.2 Ziara za Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo.....	8
2.1.3 Kupokea, Kuchambua na Kujadili Taarifa ya utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2023/2024 na Mwelekeo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 .....	9
2.1.4 Kupokea na Kujadili Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti kwa Kipindi cha Nusu Mwaka (Julai – Disemba, 2024) .....	10
2.1.5 Kufuatilia Utekelezaji wa Wizara na Taasisi zake.....	12
2.1.6 Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo. ....	41
<b>SEHEMU YA TATU</b> .....	59
<b>3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO</b> .....	59
3.1 Maelezo ya Jumla.....	59
3.1.1 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia.....	59
3.1.2 Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo .....	64
<b>SEHEMU YA NNE</b> .....	70
<b>4.0 HITIMISHO</b> .....	70
4.1 Shukrani .....	70
4.2 Hoja.....	72

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA ELIMU, UTAMADUNI  
NA MICHEZO KUHUSU SHUGHULI ZA KAMATI KWA KIPINDI CHA  
FEBRUARI 2024 HADI JANUARI 2025**

[Imetolewa chini ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za  
Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023]

**SEHEMU YA KWANZA**

**1.0 UTANGULIZI**

**1.1 Maelezo ya Jumla**

**Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023. naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Elimu, Utamaduni na Michezo kuhusu shughuli za Kamati kwa Mwaka, 2024. Taarifa hii imejikita katika kuelezea shughuli mbalimbali zilizotekelezwa na Kamati katika kipindi cha mwaka mmoja.

**1.2 Muundo wa Taarifa**

**Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa Kanuni ya 142 ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Taarifa hii imeundwa na sehemu kuu nne kama ifuatavyo:-

- (i) Sehemu ya Kwanza inatoa maelezo ya jumla ikiwemo msingi wa shughuli za Kamati, mbinu na njia zilizotumika pamoja na orodha ya shughuli zilizotekelezwa kwa kipindi cha mwaka mmoja;

- (ii) Sehemu ya Pili inafafanua shughuli zilizotekelezwa na uchambuzi wa yaliyojitokeza wakati wa utekelezaji ikiwa ni pamoja na mafanikio na changamoto zilizojitokeza;
- (iii) Sehemu ya tatu inatoa maoni na mapendekezo ili kuliwezesha Bunge kufanya maamuzi; na
- (iv) Sehemu ya nne inatoa hitimisho na kutoa hoja kwa ajili ya Bunge kuweza kujadili na kufanya maamuzi.

### **1.3 Muundo na Majukumu ya Kamati.**

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ya Elimu, Utamaduni na Michezo ni miongoni mwa Kamati kumi na moja za kisekta kwa mujibu wa Kifungu cha 6 (8) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge. Kamati hii imepewa jukumu la kusimamia Wizara mbili: Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo.

**Mheshimiwa Spika**, Ili kujielekeza katika wigo wa shughuli za Wizara hizo, Kifungu cha 7 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge, kimebainisha mambo makuu manne ambayo ni majukumu ya Kamati hii. Mambo hayo ni:-

- (i) Kushughulikia Bajeti ya Wizara na Taasisi inazozisimamia;
- (ii) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazozisimamia;

- (iii) Kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila Mwaka za Wizara inazozisimiamia; na
- (iv) Kufuatilia utekelezaji wa Majukumu ya Wizara zinazosimamiwa na Kamati.

**Mheshimiwa Spika**, napenda kulijulisha Bunge lako tukufu kwamba, Kamati yangu imetekeleza kikamilifu wajibu wake katika kuzingatia matakwa ya Kanuni hiyo.

#### **1.4 Msingi wa Utekelezaji wa Majukumu ya Kamati.**

**Mheshimiwa Spika**, msingi wa utekelezaji wa majukumu ya Kamati umejengwa katika dhana ya Kikatiba kupitia ibara ya 8 (1)(b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 ambayo inaelezea kuwa, lengo kuu la Serikali ni ustawi wa wananchi wake. Aidha, Ibara ya 63 (2) ya Katiba imelipa Bunge jukumu la kuisimamia na kuishauri Serikali kwa niaba ya Wananchi. Katika ibara ya 96, Katiba inaelezeka Bunge kuunda Kamati mbalimbali ili kurahisisha majukumu yake ya kusimamia na kuishauri Serikali. Hivyo, basi Kamati inapotekeleza majukumu yake inafanya kwa niaba ya Bunge zima na wananchi kwa ujumla katika uhakikisha Serikali inatimiza wajibu wa kuleta ustawi wa watu wake.

**Mheshimiwa Spika**, Majukumu ya Kamati hii yamefafanuliwa kwenye Kifungu cha 6(7) kikisomwa kwa pamoja na Kifungu cha 7 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge. Katika

utekelezaji wa shughuli zake Kamati ilizingatia Mpango wa Tafa wa Maendeleo wa miaka mitano 2021/2022 hadi 2025/2026, Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi 2020 na mapitio ya bajeti kama ilivyoidhinishwa.

**Mheshimiwa Spika**, Katika kuhakikisha shughuli za Kamati zinatekelezwa kikamilifu, kwa ufanisi na kwa mujibu wa Katiba, huku tukizingatia masharti ya Kifungu cha 7 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge Toleo la Februari, 2023 na kuhakikisha ustawi wa wananchi, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Elimu, Utamaduni na Michezo katika kipindi cha Februari, 2024 hadi Januari, 2025, ilitekeleza shughuli zifuatazo:-

- (i) Kupokea na Kujadili Taarifa za utekelezaji wa Wizara inazosisimamia pamoja na Idara, Taasisi na Mamlaka mbalimbali zilizo chini ya Wizara hizo;
- (ii) Kufuatilia utekelezaji wa Bajeti za Wizara inazosisimamia kwa mwaka 2024/2025;
- (iii) Kutembelea na kukagua Miradi ya Maendeleo inayotekelezwa na Wizara inazosisimamia;
- (iv) Kuchambua Utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2023/2024 na Makadirio ya Bajeti ya Mwaka 2024/2025 za Wizara inazosisimamia;
- (v) Kujadili Taarifa za utekelezaji wa Bajeti za Wizara inazosisimamia kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai – Desemba, 2024);

(vi) Kufuatilia Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliyotokana na Taarifa ya Mwaka ya Kamati iliyowasilishwa Mwezi Februari, 2024.

## **1.5 Njia na mbinu zilizotumika.**

**Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia Masharti ya Kanuni ya 142 (a) ya Kanuni za Bunge Toleo la Februari, 2023 katika kutekeleza majukumu yake, Kamati ilitumia njia mbalimbali ili kuhakikisha inapata wigo mpana wa upataji taarifa na ufanyaji wa tathmini na kukidhi matarajio yaliyokusudiwa kutokana na Ilani ya uchaguzi kama ifuatavyo: -

- (i) Vikao vya kuchambua na kujadili Taarifa za Wizara na Taasisi zake kwa lengo la kujua utendaji wao, mafanikio, changamoto na namna ya kutatua changamoto hizo;
- (ii) Ziara za ukaguzi wa maeneo mbalimbali kwa lengo la kujionea utekelezaji wa shughuli mbalimbali zinazotekelezwa na Wizara na Taasisi zake na kuzilinganisha na taarifa iliyochambuliwa na Kamati;
- (iii) Kufanya uchambuzi wa Taarifa za Bajeti za Wizara kwa Mwaka 2023/2024 pamoja na Makadirio ya Mapato na matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025;
- (iv) Kushiriki mafunzo, Semina na Warsha mbalimbali kwa lengo kujifunza na kubadilishana uzoefu na Wizara, Mashirika ya Umma, Taasi, Asasi za Kiraia na wadau wengine katika Sekta zinazosimamiwa na Kamati hii.

## SEHEMU YA PILI

### 2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA YALIYOBAINIKA

#### 2.1 Maelezo ya Shughuli

**Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha kuanzia Februari, 2024 hadi Januari, 2025 Kamati ya Elimu, Utamaduni na Michezo ilifanikiwa kutekeleza majukumu yake kama yalivyodainishwa katika kifungu 7(1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023. Miongoni mwa Shughuli zilizo tekelezwa na Kamati ni pamoja na:-

- (i) Kupokea na Kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio;
- (ii) Kufanya ziara za ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024;
- (iii) Kupokea, Kuchambua na Kujadili Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti za Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na Mwelekeo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025;
- (iv) Uchambuzi wa Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai– Disemba, 2024);
- (v) Uchambuzi wa Taarifa za Utendaji wa Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo na Taasisis zinazozisimamia.

### **2.1.1 Kupokea Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio.**

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilipata fursa ya kupokea taarifa za utekelezaji wa Mazimio ya Bunge yaliyotokana na Taarifa ya Mwaka ya Shughuli za Kamati kuanzia Februari 2024 hadi Januari, 2025. Lengo la kupokea taarifa hizi lilikuwa ni kufuatilia iwapo Serikali imezingatia Maazimio ya Bunge na Kama imezingatia ni kwa kiasi gani yametekelezwa katika kuleta ustawi wa jamii.

**Mheshimiwa Spika**, uchambuzi wa Taarifa za Serikali umeonesha kuwa Bunge lilipitisha maazimio kumi na moja (11) kwa Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia. Maazimio nane (8) utekelezaji wake unaridhisha na unaendelea, maazimio matatu (3) utekelezaji wake si wa kuridhisha. Maazimio hayo ni pamoja na upungufu wa walimu nchini, uchakavu wa miundombinu na upungufu wa wahadhiri Chuo Kikuu cha Dodoma UDOM na ujenzi wa Vyuvo vya mafunzo ya ufundi usioendana na mahitaji ya wakufunzi na vitendea kazi. Hata hivyo, Kamati imeridhishwa na hatua zilizochukuliwa katika utekelezaji wa maazimio.

**Mheshimiwa Spika**, Kwa upande wa Wizara ya Habari Utamaduni, Sanaa na Michezo maazimio kumii na tatu (13) yaliyopitishwa na Bunge yapo katika hatua mbalimbali za utekelezaji. Pamoja na utekelezaji wa

maazimio hayo kuendelea, Kamati imebaini kuwa, yapo baadhi ya maazimio utekelezaji wake unahitaji kuwekewa nguvu zaidi, Maazimio hayo ni pamoja na Serikali kutoa fedha kwa ajili ya kukamilisha Viwanja vya Arusha na Dodoma, Fedha kwa ajili ya ukarabati na uendelezaji wa miundombinu ya Uwanja wa Benjamin Mkapa na Serikali kuweka utaratibu wa sehemu ya makusanyo kubaki kwa Uwanja wa Benjamin Mkapa (Retention).

**Mheshimiwa Spika**, Maazimio yaliyofikiwa na Bunge yalilenga kuongeza tija katika shughuli za Wizara hizi ili kuweza kufikiwa kwa ustawi wa wananchi.

### **2.1.2 Ziara za Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo**

**Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ya Elimu, Utamaduni na Michezo ilitekeleza takwa la kufanya ziara za ukaguzi wa Miradi mbalimbali ya Maendeleo iliyotekelezwa na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia (Fungu 46) na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo (Fungu 96). Lengo la ziara hizo ni kujiridhisha juu ya tija inayopatikana katika miradi na program zilizotekelezwa na Wizara zinazosimamiwa na Kamati. Kutokana na ziara hizo Kamati iliweza kuwianisha taarifa zinazotolewa na Serikali kuhusu tija na mafanikio na hali halisi iliyopo kwenye maeneo husika.

**Mheshimwa Spika**, ziara hizo zilifanyika katika Mikoa miwili ambayo ni Arusha na Dar salaam kuanzia tarehe 11 – 20 Machi, 2024. Taarifa za kina kuhusu yaliyobainika katika ziara hizo pamoja na maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati yaliwasilishwa katika Taarifa za Bajeti mnamo mwezi Aprili na Juni, 2024.

### **2.1.3 Kupokea, Kuchambua na Kujadili Taarifa ya utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2023/2024 na Mwelekeo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025**

**Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023. Kamati ilitekeleza jukumu la kuchambua na kujadili Taarifa za utekelezaji wa Maoni na Ushauri na mapendekezo ya Kamati na bajeti kwa mwaka wa fedha 2023/2024 pamoja na makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka wa fedha 2024/2025, kwa Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia (Fungu 46), Tume ya Taifa ya UNESCO (Fungu 18) na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo (Fungu 96).

**Mheshimiwa Spika**, Taarifa za kina za Uchambuzi wa Bajeti za Wizara hizo na maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati ziliwasilishwa katika Mkutano wa Kumi na Tano (15) wa uliomalizika Mwezi Juni, 2024.

#### **2.1.4 Kupokea na Kujadili Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti kwa Kipindi cha Nusu Mwaka (Julai – Disemba, 2024)**

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilipata fursa kupokea, kuchambua na kujadili taarifa kuhusu utekelezaji wa Bajeti kwa kipindi cha nusu mwaka (julai – Disemba, 2024) za Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia (Fungu 46), Tume ya Taifa ya UNESCO (Fungu 18) na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo (Fungu 96). Lengo la kufanya hivyo ilikuwa ni kuona mwenendo wa ukusanyaji wa fedha ili kuweza kuishauri Serikali ipasavyo hasa ikizingatiwa kuwa inategemewa kufika Disemba, 2024 ukusanyaji wa maduhuri na upatikanaji wa fedha uwe umefikia angalau asilimia 50.

**Mheshimiwa Spika**, Matokeo ya Uchambuzi huo ni kama ifuatavyo: -

##### **(a) Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknoloji**

Katika Mwaka wa fedha 2024/2025 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ilipangiwa kukusanya maduhuli ya **Shilingi 677,299,142,074.83** hadi kufika Disemba, 2024 kiasi cha **Shilingi 240,925,158,213.72** kimekusanywa sawa na **asilimia 36** ya lengo. Aidha, kwa upande wa Bajeti ya Wizara iliidhinishiwa na Bunge kiasi cha **Shilingi 1,965,330,380,000.00** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Miradi ya Maendeleo.

Hadi kufikia Disemba 2024 Wizara ilipokea kiasi cha **Shilingi 842,096,352,364.70** sawa na asilimia **43** ya fedha zilizotengwa. Aidha, fedha zilizopokelewa kwa ajili ya miradi ya maendeleo ni **shilingi 545,729,298,548.72**. sawa na asilimia **41** ya lengo. Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa mwenendo wa upatikaji wa fedha si wa kuridhisha kwani upo chini ya asilimia 50.

**Mheshimiwa Spika**, kwa mwaka wa fedha 2024/2025, Tume ya Taifa ya UNESCO (Fungu 18) iliidhinishiwa jumla ya kiasi cha **Shilingi 2,882,154,000.00** ajili ya matumizi ya kawaida. Aidha, hadi kufikia Desemba, 2024, Tume ilikuwa imepokea jumla ya kiasi cha **Shilingi 1,409,540,390.72** sawa na asilimia **49**. Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa mwenendo wa upatikaji wa fedha ni wa kuridhisha kwa upande wa Tume ya Taifa ya UNESCO (Fungu 18)

(b) **Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo**

**Mheshimiwa Spika**, Katika Mwaka wa fedha 2024/2025 Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo ilipangiwa kukusanya maduhuli ya **Shilingi 8,001,600,000**. hadi kufikia Disemba, 2024 kiasi cha **Shilingi 3,478,400,192** kimekusanywa sawa na **asilimia 43.5** ya lengo. Aidha, fedha zilizopokelewa kwa ajili ya miradi ya maendeleo ni **shilingi 128,710,495,791.47**

sawa na **asilimia 49.4** ya lengo, ambazo ni fedha za ndani. Wizara haikupangiwa fedha za nje. Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa mwenendo wa upatikaji wa fedha unaridhisha kwani upo kwa asilimia **49.4**.

**Mheshimiwa Spika**, wakati wa kupitisha Bajeti ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, Waziri wa Fedha aliahidi kutoa fedha za kutekeleza miradi ya Maendeleo kwa Wizara hii. Kamati imebaini kuwa, baadhi ya miradi ya maendeleo haijatolewa fedha na Serikali, hata hivyo Kamati ilielezwa kuwa Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo inaendelea kufanyia kazi suala hili kwa kuwasiliana na Wizara ya Fedha ili fedha hizo zitolewe kwa wakati. Ni Rai ya Kamati kuwa, Serikali itoe fedha katika Wizara hii kama zilivyoidhinishwa na Bunge ili izeze kutimiza majukumu yake kwa ufanisi.

#### **2.1.5 Kufuatilia Utekelezaji wa Wizara na Taasisi zake.**

**Mheshimiwa Spika**, Kwa kuzingatia matakwa ya Nyongeza ya 7(1)(d) Kamati ilifuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo kama ifuatavyo: -

## **Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia**

**Mheshimiwa Spika**, katika Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, Kamati ilipokea, kuchambua na Kujadili taarifa za utekelezaji kama yafuatayo: -

### **(i) Hali ya utoaji wa Mikopo ya Elimu ya Juu kwa Mwaka wa masomo 2023/2024**

**Mheshimiwa Spika**, Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB) ilianzishwa mwaka 2004 kupitia Sheria ya Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu Sura Na 178 na ilianza rasmi kazi zake za kiutendaji mwezi Julai, 2005 kwa lengo la kutoa mikopo kwa wanafunzi wahitaji na kukusanya mikopo iliyotolewa na Serikali tangu mwaka 1994/1995. Hata hivyo kwa sasa Bodi imeongezewa majukumu ya kutoa mikopo kwa wanafunzi wa Vyuvo vya kati.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati iliarifiwa kuwa kwa Mwaka 2023/2024 kiasi cha **Shilingi Bilioni 743.3** kimekopeshwa kwa wanafunzi. Hata hivyo, Kamati imebaini kuwa, katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita 2021/2022 hadi 2023/2024 Serikali imeendelea kuongeza fedha za mikopo ya elimu ya juu kutoka **Shilingi Bilioni 570** mwaka 2021/2022 hadi **Shilingi Bilioni 738,7** mwaka 2023/2024. Kamati inaipongeza

Serikali kwa juhudi inazofanya za kuendelea kuwawezesha kwa kuongeza idadi ya wanafunzi wa Elimu ya juu wanaopata mkopo waweze kupata elimu.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na pongezi hizo Kamati ilibaini mwenendo wa utolewaji wa Mikopo ni wa kuridhisha, Kuongezeka kwa bajeti ya fedha za mikopo kumewezesha kuongezeka kwa wanufaika wa mikopo ya ruzuku kutoka wanafunzi 177,615 hadi 224,056 hadi kufikia Juni 31 ikiwa ni ongezeko la **asilimia 26**.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilihoji ili kujua hali ya upangaji wa mikopo kwa 2023/2024. Kamati ilielezwa kuwa, jumla ya wanafunzi 224,056 walipangiwa mikopo yenye jumla ya thamani ya **Shilingi Bilioni 743.2** ikiwa ni ongezeko la **asilimia 13** ukilinganisha na Bajeti ya Mwaka 2022/2023 wakiwemo wanafunzi 79,133 wa mwaka wa kwanza na ongezeko la asilimia 8 ukilinganisha na waliopangiwa mwaka 2022/2023 na wanafunzi wanaondelea 144,923 sawa na **asilimia 12**.

**Mheshimiwa Spika**, Kwa upande wa upatikanaji wa Ruzuku (SAMIA Scholarship) kwa 2023/2024 jumla ya wanafunzi 1,228 walipangiwa ruzuku zenye thamani ya **Shilingi Bilioni 6.43**. Aidha, wanafunzi 918

waliopangiwa ruzuku ni wa mwaka wa kwanza na wanafunzi 310 wanaoendelea. Hata hivyo, idadi ya wanufaika wanaoendelea na masomo imeshuka kutoka 636 waliopangiwa mwaka 2022/2023 hadi 310 kutokana na sababu mbalimbali zikiwemo; kushindwa kukidhi kigezo cha wastani wa GPA ya 3.8

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilibaini pia kuwepo kwa changamoto zingine zinazoikabili Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu zikiwemo: -

- (a) Bodi kutegemea chanzo kimoja cha mapato ambacho ni ruzuku kutoka Serikali kuu tu;
- (b) Ongezeko kubwa la wahitaji wa mikopo ukilinganisha na uwezo wa Bodi ya Mikopo;
- (c) Kutokupata marejesho ya mikopo kwa walionufaika na wanaoweza kurejesha;
- (d) Bodi kutokuwa na mamlaka ya kutumia fedha zinazotokana na marejesho ya Mikopo kutoka wa wadaiwa;
- (e) Kutokuwepo kwa namba za NIDA kwa wanafunzi kuanzia kidato cha nne na cha sita ambapo zitasaidia kuunganishwa na mifumo ya Bodi ya Mikopo ili kuongeza urejeshwaji wa mikopo.

**(ii) Utekelezaji wa utoaji wa Mikopo katika Vyuo vya Kati kwa mwaka wa masomo 2023/2024;**

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilielezwa kuwa lengo la kuanzishwa Mikopo katika Vyuo vya Kati ni kuwezesha kupata wataalamu na nguvu kazi ya taifa hususani katika soko la ajira la ndani na nje ya nchi na pia kupunguza tatizo la ajira kwa watu kujiari wenyewe.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilitaarifiwa kuwa katika kipindi cha mwaka 2023/2024, Serikali ilipanga kutumia kiasi **Shilingi Bilioni 48** kwa ajili ya mikopo ya elimu ya wanafunzi wapatao 8,000 wanasoma kozi zenye uhitaji mkubwa. Aidha, hadi kufikia Juni, 2024 jumla ya wanafunzi 2,714 sawa na asilimia 34 ya lengo la stahahada walipangiwa mikopo yenye thamani ya **Shilingi Bilioni 7.4** ikijumuisha wanafunzi 2,538 wa mwaka wa kwanza na 176 wanaoendelea na masomo.

**Mheshimiwa Spika**, katika mijadala ya Kamati kuhusu utekelezaji wa utoaji wa mikopo katika vyuo vya Kati kwa mwaka wa masomo 2023/2024, Kamati ilielezwa mwelekeo wa utoaji wa Mikopo katika Vyuo vya Kati kwa mwaka wa masomo 2024/2025 ambapo, Serikali imepanga kutumia kiasi cha **Shilingi Bilioni 37.3** kwa ajili ya mikopo ya elimu ya wanafunzi wapya

wapatao 7,000 watakaopata udahili na kusajiliwa katika kozi zenye uhitaji mkubwa zilizobainishwa.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilitaarifiwa kwamba, tangu kuanzishwa kwa utaratibu wa utoaji mikopo ya elimu kwa wanafunzi mwaka 1994/1995, Serikali imeshatoa jumla ya **Shilingi Trilioni 7.2** ambazo zimewanufaisha wanafunzi 754,000. Kati ya fedha hizo zilizotolewa, **Shilingi Trilioni 2.1** zimeiva (tayari kwa makusanyo) kutoka kwa wanufaika 448,824. Hata hivyo, Kati ya wanufaika 448,824, wanaolipa ni 226,292. Hadi kufikia mwishoni mwa mwaka 2023 wadaiwa wamerejesha kiasi cha **Shilingi Trilioni 1.34** sawa na **asilimia 64** ya **Shilingi Trilioni 2.1** zilizoiva.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na jitihada hizo Kamati ilielezwa kuwa, mwenendo wa urejeshaji katika kipindi cha miaka miwili iliyopita 2022/2023 – 2023/2024 umeendelea kuwa imara kutokana na kuimarishwa jitihada za kukusanya mikopo iliyoiva kwa kuongeza kasi ya kuwasaka/kuwatafuta (tracing) wadaiwa sugu. Katika kipindi cha miaka mitano iliyopita (2019/2020 – 2023/2024).

**Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuimarisha jitihada za kuwabaini wanufaika waliopo kwenye ajira ya sekta rasmi na wale ambao wapo kwenye sekta isiyo rasmi. Kamati ilielezwa kuwa, jitihada zimefanikisha kuongeza makusanyo kutoka **Shilingi Bilioni 169.8** mwaka 2022/2023 hadi **Shilingi Bilioni 177.6** mwaka 2023/2024 ni ongezeko la takriban **Shilingi Bilioni 8** ambalo ni sawa na **asilimia 5**.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na kazi nzuri inayofanywa na Bodi, Kamati ilibaini kuwepo kwa changamoto kadhaa zikiwemo:-

- (a) Wanufaika waliopo Sekta Isiyo rasmi kutojitokeza kwa hiari kurejesha mikopo ;
- (b) Baadhi ya Waajiri kutowasilisha makato sahihi na kwa wakati;
- (c) Wanufaika kutokuwa na kipato cha uhakika ili kurejesha mikopo kila mwezi kama inavyotarajiwa;
- (d) Mifumo ya Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu kutounganishwa na baadhi ya wadau muhimu kama NIDA na mifumo mingine ya kisekta kupitia Wizara ya ya Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari; na

(e) Kukosekana kwa mfumo mmoja madhubuti wa utambuzi wa Kitaifa

**(iii) Hali ya Udahili wa Wanafunzi wa Vyuvo vya Kati kwa mwaka wa masomo 2024/2025**

**Mheshimiwa Spika**, wakati wa kupitia taarifa hii Kamati ilielezwa kwamba Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi (NACTVET) ni chombo kilichoanzishwa kwa Sheria ya Baraza Sura ya 129 na marekebisho Madogo ya Mwaka 2021 kwa lengo la kusimamia na kuratibu taaluma zitolewazo na taasisi na Vyuvo vya Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi nchini.

**Mheshimiwa Spika**, Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi inajumuisha fani mbalimbali zikiwemo ufugaji, ukulima, uvuvi, usafirishaji, uhandisi, uganga, uuguzi, uhasibu, ununuzi na ugavi, biashara, ukutubi, uandishi wa habari, uanasheria, ulinzi na ukarimu. Aidha, Kamati ilitaarifiwa kuwa, moja ya jukumu la Baraza ni kuratibu udahili wa wanafunzi katika Vyuvo vya Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi nchini.

**Mheshimiwa Spika**, katika vikao mbalimbali vilivyofanyika baina ya Kamati na Serikali, Kamati ilielezwa kwamba malengo ya Baraza kwa mwaka

wa masomo 2024/2025 ni kudahili jumla ya wanafunzi 263,000; ambapo wanafunzi wa Elimu ya Ufundi (TET) ni 180,000; na Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi (VET) ni 80,000. Kwa mwaka wa fedha 2023/2024, Baraza lilipanga kuratibu udahili wa wanafunzi 250,000. Hadi kufikia Juni 2024, Baraza limeratibu na kuhakiki udahili wa Wanafunzi 206,617, wanaume ni 106,887 sawa na asilimia **51.7** na wanawake 99,730 sawa na asilimia **48.3** kwa ngazi ya Astashahada ya Awali (Basic); Astashahada na Stashahada katika fani za Sayansi na Teknolojia Shirikishi wanafunzi 27,140 wanaume 17,906 na Wanawake 9,23.

**Mheshimiwa Spika**, katika fani ya Afya na Sayansi Shirikishi jumla ya wanafunzi 63,366 ambapo wanaume ni 31,683 na wanawake 31,683, fani ya Biashara, Utalii na Mipango wanafunzi jumla ya wanafunzi 80,751 ambapo wanaume 37,600 ni wanawake 43,151, Shahada ya Awali wanafunzi 35,360 idadi ya wanaume 19,698 na Wanawake 15,662. Baraza limepata ongezeko la udahili wa wanafunzi katika vyuo vya elimu ya ufundi na mafunzo ya ufundi stadi kutoka 171,581 mwaka wa masomo 2022/2023 hadi 206,617 mwaka wa masomo 2023/2024 sawa na **asilimia 20.4**. Aidha, udahili wa

wanafunzi wa kike umeongezeka kwa **asilimia 6.5**.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na juhudi zinazofanywa na Serikali la kuwa na ongezeko la udahili, Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto zinazoikabili NACTVET kama wadau wengi kushindwa kumudu gharama za kozi zitolewazo katika vyuo vya kati, kubadilika kwa vigezo vya udahili bila kufuata taratibu na kuzingatia hali halisi ya kujifunza kunaathiri idadi ya wanafunzi wanaodahiliwa.

**(iv) Program ya Lipa Kulingana na Matokeo (Edecoration Programme for Result (EP4R))**

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilielezwa kuwa lengo la kuanzishwa program hii ni kuimarisha matokeo ya ufundishaji na ujifunzaji katika ngazi ya Elimu Awali, Msingi na Sekondari nchini. Aidha, Kamati ilijulishwa kuwa, programu hii imetoka na Serikali kupata fedha baada ya kutekeleza afua zenye kukidhi vigezo vilivyokubalika kati yake na Wafadhili. Hata hivyo fedha zinazopatikana baada ya kushinda vigezo hivyo hutumika kutekeleza afua mbalimbali katika sekta ya elimu ikiwemo ununuzi wa vifaa vya kufundishia na kujifunzia, ujenzi na ukarabati wa miundombinu katika shule za Msingi, Sekondari, Vyuo vya Ualimu na ofisi za udhibiti ubora wa Shule na

kuwezesha utendaji kazi katika taasisi hizo.

**Mheshimiwa Spika**, programu hii inafadhiliwa na Wakala wa Maendeleo ya Kimataifa Sweeden-*Swedish International Development Cooperation Agency (Sida)*; *Korean International Cooperation Agency (KOICA)*; Ushirika wa Maendeleo ya Elimu Duniani - *Global Partnership for Education (GPE)* na Idara ya Maendeleo ya Kimataifa ya Uingereza -*The United Kingdom Foreign and Commonwealth Development Office (FCDO)* kupitia Programu ya Shule Bora ambao wanatoa usaidizi wa kitaalam (Technical Assistance).

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilielezwa kwamba program hii inatekelezwa kwa kipindi cha miaka sita kuanzia mwaka wa fedha 2021/22 hadi 2026/2027. Thamani ya mradi ni dola za kimarekani **Milioni 126.02** (Shilingi Bilioni 327.65) ambapo Sida – SEK **Milioni 750** (USD 69.22); KOICA – Dola za Kimarekani **Milioni 2**; GPE – Dola za Kimarekani **Milioni 54.8**. Tangu kuanza kwa utekelezaji wa awamu ya pili ya programu hii kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 na 2022/2023, Serikali imepokea jumla ya dola za Kimarekani **Milioni 33.75** sawa na **Shilingi Bilioni 91** ili kutekeleza viashiria vya progarmu.

**Mheshimiwa Spika**, Serikali kupitia program ya EPforR imetumia jumla ya **Shilingi 87,882,860,138.29** kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya shule za Msingi, Sekondari na Vyuo vya Ualimu pamoja na kazi nyigine. Hata hivyo, uchambuzi wa Kamati umebaini pia kuwepo kwa changamoto nyingine zinazoikabili programu hii kama baadhi ya shule kutokukamilisha ujenzi na ukarabati wa miundombinu kwa wakati kutokana na ufinyu wa bajeti na kutozingatia miongozo na taratibu za ujenzi.

**(v) Mpango wa Elimu Changamani kwa vijana walio nje ya shule (IPOSA)**

**Mheshimiwa Spika**, Programu ya IPOSA (*Integrated Programme for Out-of-School Adolescents*) ni jitihada ya kipekee iliyofanywa na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia (WyEST), kupitia Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima, kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais – TAMISEMI, inayolenga kutoa fursa ya elimu na mafunzo changamani katika maeneo ya kisomo, ujasiriamali, stadi za maisha na ufundi wa awali kwa vijana walio nje ya mfumo rasmi wa shule nchini. Programu hii imeandaliwa kuwawezesha vijana kupata stadi za kazi na maarifa yatakayowasaidia kujitegemea na kuchangia katika uchumi wa nchi na hivyo kupunguza makundi ya vijana hatarishi mitaani.

**Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia umuhimu wa elimu kama nguzo ya maendeleo ya kijamii na kiuchumi, IPOSA inashughulikia mapungufu ya elimu kwa vijana waliokosa fursa za elimu ya msingi na sekondari, huku ikitoa fursa za mafunzo kupitia walimu mahiri katika vituo vya shule za msingi na ufundi yaani, *Post-Primary Technical Centres* (PPTCs). Utekelezaji wa program hii umefanyika kwa awamu mbili, awamu ya kwanza imetekelezwa katika Mikoa 10 ambayo ni Dar es Salaam, Dodoma, Iringa, Njombe, Mbeya, Songwe, Rukwa, Shinyanga, Tabora, Kigoma; chini ya ufadhili wa UNICEF, PLAN International na CARE International. Awamu ya pili imetekelezwa katika Mikoa 5, Mikoa hiyo ni Pwani, Tanga, Simiyu, Manyara na Singida, ikijumuisha ufadhili wa KOICA tangu 2024. Hivyo basi, kufanya jumla ya mikoa 15 ambayo IPOSA inatekelezwa.

**Mheshimiwa Spika**, Chimbuko la programu hii ni utafiti uliofanyika mwaka 2015 kuhusu wanafunzi walio nje ya shule (*Out of School Children*). Utafiti huu uliofanywa na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ulibainisha kuwa zaidi ya watoto **milioni 3.5** wapo nje ya shule. Programu hii ina lengo hasa la kupunguza idadi ya vijana wasiokuwa na stadi za Kusoma, Kuandika na Kuhesabu kwa kuwapatia walengwa hao mafunzo

yaliyojikita katika maeneo makuu manne ambayo ni Kisomo (*Literacy skills*), Ufundi wa awali (*pre-vocational skills*), Ujasiriamali (*entrepreneurship*), na Stadi za maisha (*life skills*).

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilielezwa kuwa, awamu ya kwanza ya utekelezaji wa programu hii ya IPOSA, jumla ya dola za Kimarekani Milioni 2.5 (Shilingi bilioni 5,750) zimetumika, katika maeneo ya uanzishaji wa vituo, ununuzi wa vifaa, mafunzo ya wawezeshaji na kuendesha programu za mafunzo.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, bado utekelezaji wa program hii unakumbana na changamoto zifuataizo:-

- (a) Upungufu wa rasilimali fedha ambapo kwa kiasi kikubwa inasababisha program kutokuwafikia walengwa wengi zaidi;
- (b) Upungufu wa wawezeshaji wenye uwezo na weledi stahiki;
- (c) Changamoto za ufundishaji kutozingatia masuala mtambuka kama Jinsia;
- (d) Ukosefu wa vifaa vya kujifunzia na kufundishia vya kisasa; na
- (e) Vikwazo vya kiutamaduni, mila na kijamii huchangia kukwamisha ushiriki wa wasichana katika kujiendeleza kupitia programu hii.

**(vi) Utekelezaji wa Mtaala mpya katika programu ya shule za Amali.**

**Mheshimiwa Spika**, wakati wa kupokea taarifa hii Kamati ilitaarifiwa kwamba Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia (WyEST) inaendelea na utekelezaji wa Sera ya Elimu na Mafunzo ya mwaka 2014 Toleo la mwaka 2023 pamoja na Mitaala ya elimu ngazi ya Awali, Msingi, Sekondari na Elimu ya Ualimu. Maboresho ya Sera na Mitaala yamelenga kuwa na wahitimu wenye maarifa, mwelekeo, maadili na ujuzi unaoakisi mahitaji halisi katika taifa na kuweza kushindana na kushiriki kikamilifu katika soko la ajira duniani. Hivyo, wahitimu wataweza kujitegemea na kutumia vema fursa zinazopatikana nchini hususani kumudu maisha yao ya kila siku, kujijiri au kuajiriwa pale wanapohitimu mafunzo.

**Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia matakwa ya Sera ya Elimu na Mafunzo ya Mwaka 2014, Toleo la Mwaka 2023 utekelezaji wa mitaala iliyoboreshwa ulianza mwezi Januari, 2024 kwa Darasa la Awali, la Kwanza na la Tatu kwa Elimu ya Msingi. Kwa upande wa Elimu ya Sekondari, utekelezaji ulianza kwa Kidato cha Kwanza Mkondo wa Amali.

**Mheshimiwa Spika**, Elimu ya Sekondari ya Chini

imegawanyika katika Mikondo miwili ambayo ni Mkondo wa Elimu ya Jumla na Mkondo wa Elimu ya Amali. Mara baada ya wanafunzi kuhitimu Darasa la Sita watafanya Upimaji wa Kitaifa, na watapaswa kuchagua kujiunga kusoma Elimu ya Sekondari ya Jumla au ya Amali watakapoingia Kidato cha kwanza. Mwanafunzi atachagua mkondo kulingana na matakwa, uwezo na malengo yake ya maisha.

**Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa Mkondo wa Elimu ya Amali kwa wanafunzi wa Kidato cha Kwanza ulianza kutekelezwa mwezi Januari, 2024. Utekelezaji huu ulianza kwa kuzitambua shule 101 zilizoonesha utayari wa kutoa mafunzo ya amali ambapo shule 96 za Sekondari zilibainika na kukidhi vigezo na kusajiliwa na NACTVET kufundisha Mkondo wa Elimu ya Amali. Kati ya shule 96 za Sekondari za Mkondo wa Elimu ya Amali zilizobainika, shule 39 ndizo zilizoanza na zinaendelea kutoa mafunzo ya amali. Shule 57 zilizoshindwa kuanza kutoa mafunzo ya amali kutokana na kutokukamilisha maandalizi ya muhimu hivyo, zilitegemewa kuanza kutoa mafunzo hayo Januari, 2025.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilibaini kuwa, licha ya dhamira njema ya Serikali ya kufanya maboresho ya Sera na Mitaala, bado utekelezaji wake

unakumbana na changamoto zifuatazo:-

- (a) Upungufu wa walimu wa kufundisha masomo ya Fani za Mkondo wa Amali ambapo Mahitaji ni walimu **620**, Waliopo **62** na Upungufu **558**. Aidha, Walimu wa Somo la lazima la Elimu ya Biashara Mahitaji **5,014**, Waliopo **939** na Upungufu ni **4,075**;
- (b) Upungufu wa miundombinu ya Fani husika kama vile karakana, mashamba darasa na maabara kwa ajili ya mafunzo kwa vitendo;
- (c) Uelewa mdogo wa wadau wa elimu kuhusu umuhimu wa mafunzo ya Mkondo wa Elimu ya Amali kama vile wazazi, walimu, wanafunzi pamoja na wadau wengine; na
- (d) Uhaba wa vifaa vya kufundishia na kujifunzia kwa baadhi ya fani za Mkondo wa Elimu ya Amali.

**(vii) Ujenzi wa Vyuo 64 vya Elimu ya Ufundi Stadi (VETA)**

**Mheshimiwa Spika**, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia inatekeleza azma ya kujenga Vyuo 64 vya Ufundi Stadi katika Wilaya ambazo hazina Vyuo hivyo na Chuo kimoja cha Ufundi Stadi na Huduma cha Mkoa wa Songwe. Mradi huu unatokana na agizo la Mheshimiwa Dkt Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alipokuwa akizindua chuo cha Ufundi Stadi na Huduma cha Mkoa wa Kagera Oktoba, 2022. Aidha, Kamati

inampongeza Mheshimiwa Rais wa Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania Dkt Samia Suluhu Hassan kwa kukubali kutoa fedha jumla ya **Shilingi. Billioni 100** kwa ajili ya ujenzi wa Vyuo hivyo katika Wilaya ambazo zilikuwa hazina Vyuo vya Ufundi Stadi pamoja na Mkoa wa Songwe.

**Mheshimiwa Spika**, katika utekelezaji wa Ujenzi huu, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia inatumia utaratibu wa “Force Account” ambapo inatumia Taasisi zilizo chini yake. Washauri Elekezi ambao ni Taasisi ya Teknolojia Dar es Salaam (DIT), Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia (MUST), Chuo cha Ufundi Arusha (ATC), Chuo Kikuu Ardhi (ARU) na Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (UDSM) na utekelezaji unafanywa na Taasisi zilizo chini ya Wizara zilizopo katika Wilaya na Mkoa husika ambazo ni Vyuo vya Ualimu 5, Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi 23 na Ofisi za Uthibiti Ubora wa Shule 36 na VETA moja (1).

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilielezwa kwamba, katika bajeti ya mwaka 2023/2024 Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ilitenga kiasi cha **Shilingi Billioni 100** ambazo zilipangwa kutolewa na Wizara ya Fedha katika awamu tatu kwa ajili ya ujenzi wa Vyuo 64 vya wilaya na kimoja cha mkoa wa Songwe. Hadi kufikia tarehe 1 Oktoba, 2024 Wizara ya Elimu Sayansi

na Teknolojia ilipokea kiasi cha **Shilingi 54,000,000,000/=** kutoka Wizara ya Fedha.

**Mheshimiwa Spika**, katika mijadala ya Kamati kuhusu utekelezaji wa ujenzi wa mradi huu, Kamati haijaridhishwa na kasi ya utekelezaji wake kwani hadi wakati wa taarifa hii inawasilishwa katika Kamati, VETA inaendelea na kazi ya utekelezaji wa ujenzi kwa **asilimia 35 tu**, kazi hizo ni pamoja na ujenzi wa kuta za boma na ufungaji wa hanam (lintel) katika majengo 6 pamoja na ukamilishaji wa misingi katika karakana 3 za kila Chuo cha wilaya unaendelea, ujenzi wa kuta za boma ufungaji wa linta katika majengo 17 na ukamilishaji wa Msingi katika karakana 7 kwa Chuo cha Ufundi Stadi na Huduma cha Mkoa wa Songwe na nguzo za chuma kwa ajili ya karakana zimepelekwa katika Vyuo ishirini na tatu (23) kutokana na upatikanaji wa fedha iliyokuwepo na zoezi la ufungaji wa vyuma unaendelea.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na mafanikio ya utekelezaji wa mradi huu, Kamati ilibaini kuwepo kwa changamoto kadhaa ikiwemo kukosekana kwa huduma muhimu (maji, umeme na barabara) katika baadhi ya maeneo ya ujenzi, ucheleweshaji fedha

kutoka Wizara ya Fedha na ongezeko la bei ya malighafi za ujenzi.

**(viii) Utekelezaji wa Tahasusi mpya kwa kidato cha tano;na namna Tume ya Vyuho Vikuu Tanzania (TCU), Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu (HELSEB) na Baraza la Taifa la Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi (NACTVET) zilivyoshirikishwa katika uboreshaji wa tahasusi.**

**Mheshimiwa Spika,** Taarifa iliyowaslishwa mbele ya Kamati ilieleza kwamba, moja ya hatua muhimu katika utekelezaji wa Sera na Mitaala iliyoboreshwa ni kuanzishwa kwa tahasusi mpya za kidato cha tano. Tahasusi hizi zimeundwa kwa kuzingatia mahitaji ya soko la ajira, maendeleo ya teknolojia na malengo ya maendeleo endelevu ya taifa.

**Mheshimiwa Spika,** Serikali inalenga kuwajengea wanafunzi msingi imara wa kuchagua fani zitakazowafanya kuwa raia wazalendo na wenye mchango katika maendeleo ya nchi. Aidha, kupitia tahasusi hizi, wanafunzi watapata fursa ya kujifunza kwa kina katika maeneo wanayoyapenda, hivyo kuongeza uelewa wao na kujiamini pamoja na ongezeko la vijana wenye ujuzi na maarifa ya kutosha ya kuendesha sekta mbalimbali za uchumi.

**Mheshimiwa Spika**, ilielezwa kwamba, uandaaji wa tahasusi umezingatia malengo makuu ya elimu ya nchi, malengo ya elimu ya Sekondari Kidato cha 5-6, mahitaji ya jamii, falsafa ya elimu ya kujitegemea, mapendekezo ya wadau wa elimu yaliyotolewa wakati wa uboreshaji wa mitaala mwaka 2023, matakwa ya Sera ya Elimu na Mafunzo ya Mwaka 2014 Toleo la mwaka 2023, mahitaji halisi ya taifa, maendeleo ya sayansi na teknolojia na mahitaji ya ulimwengu wa kazi.

**Mheshimiwa Spika**, mchakato wa kuandaa Tahasusi ulifanyika kwa kushirikisha wadau mbalimbali wa Elimu pamoja na Wizara na Taasisi zinazoshughulika na Elimu kama vile OR-TAMISEMI, Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi (NACTVET), Mamlaka ya Elimu na Mfunzo ya Ufundi Stadi (VETA) na Baraza la Mitihani la Tanzania (NECTA). Aidha, Tume ya Taifa ya Vyuho Vikuu (TCU) na Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu walishiriki kupitia mikutano ya Wadau wa Elimu ya Juu. Aidha, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia imepanga kutekeleza tahasusi mpya kuanzia Julai 2025 badala ya Julai 2024 ili kutoa fursa ya kufanya maandalizi muhimu hususani, uandaaji na usambazaji wa vitabu vya kiada na kutoa mafunzo kabilishi kwa walimu.

Vilevile, kuzipa shule muda wa kutosha kufanya maandalizi ya walimu pamoja na vifaa vya kufundishia na kujifunzia.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati ilijulishwa kwamba, Taasisi ya Elimu Tanzania (TET) imekamilisha maandalizi ya vitabu vya kiada kwa Kidato cha Tano na Viongozi vya mwalimu ambapo jumla ya nakala 158,701 ya vitabu na 33,000 ya viongozi vya mwalimu vimekwishakuchapwa. Vitabu hivi vinatarajiwa kusambazwa mwezi wa pili mwaka 2025. Mafunzo kwa walimu wa Kidato cha 5-6, hadi kufikia Julai, 2024. Taasisi ya Elimu Tanzania ilitoa mafunzo kwa walimu 2,324 ambapo mchanganuo wake ulikuwa kama ifuatavyo: Mkoa wa Lindi walimu 185, Dar es Salaam 758, Shinyanga 207, Mwanza 645, Geita 316 na Pwani wilaya ya Bagamoyo waliwezesha walimu 213.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati iliridhishwa na juhudi zinazofanywa na Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kwa juhudi za kuboresha Sera ya Elimu na Mafunzo ya 2014 na kupata Toleo la Mwaka 2023 pamoja na Mitaala ya elimu kwa ngazi zote. Aidha, maboresho haya katika Tahasusi yanalenga kutoa elimu itakayomwezesha mhitimu kumudu maisha yake ya kila siku kwa kuwa mtaala

umezingatia Falsafa ya Elimu ya Kujitegemea.

**(ix) Kushughulikia malalamiko dhidi ya vigezo vipya vya udahili wa kada za Afya katika vyuo vya kati**

**Mheshimiwa Spika,** Itakumbukwa kuwa ulitoa maelekezo kwa Kamati mbili za Kudumu za Bunge ambazo ni Kamati ya Afya na Masuala ya UKIMWI na Kamati ya Elimu, Utamaduni na Michezo kufanya kikao cha pamoja ili kushughulikia malalamiko dhidi ya vigezo vipya vya udahili wa kada za Afya katika vyuo vya kati.

**Mheshimiwa Spika,** Msingi wa maelekezo hayo ulitokana na maombi ya Umoja wa Vyuo Binafsi vya Afya vya Kati Tanzania, [*Association of Private Health Colleges in Tanzania-(APHECOT)*] yaliyowasilishwa kwako. Umoja huo kwa mara ya kwanza uliomba kibali chako ili viongozi wake wakutane na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI. Kwa busara zako, uliridhia Kamati iliyolengwa ikutane na *APHECOT* ambapo siku ya Ijumaa, tarehe 17 Mei, 2024 Kamati ilikutana na kuanza kulifanyia kazi suala la malalamiko dhidi ya vigezo vipya vya udahili katika vyuo vya kati vya Afya.

**Mheshimiwa Spika,** Katika kikao hicho, *APHECOT* waliwasilisha malalamiko dhidi ya vigezo vipya vya

udahili wa kada za Afya katika vyuo vya kati kwa kada ya Fiziotherapia, Famasia na Uuguzi na Ukunga ambavyo vilitarajiwa kuanza kutumika katika Mwaka wa masomo 2024/2025. Kwa kuzingatia wigo wa wizara zinazohusika katika suala hilo, Kamati iliomba ridhaa yako ili kupata nafasi ya kukutana na Wizara ya Afya kwa pamoja na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kwa lengo la kupata mtazamo wa Serikali kuhusu malalamiko yaliyowasilishwa.

**Mheshimiwa Spika,** Kwa mamlaka yako, ulielekeza kifanyike kikao cha pamoja kati ya Kamati ya Afya na Masuala ya UKIMWI inayosimamia shughuli za Wizara ya Afya pamoja na Kamati ya Elimu, Utamaduni na Michezo inayosimamia shughuli za Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ili kushughulikia malalamiko ya APHECOT.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati mbili ulizozielekeza kukutana zilifanya kikao cha pamoja siku ya Jumatano, tarehe 5 Juni, 2024, Alhamis, tarehe 6 Juni, 2024 na Jumanne, tarehe 11 Juni, 2024. Katika vikao hivyo yaliibuka maazimio matatu ambayo yalitolewa kama ushauri kwa Serikali. Ushauri huo ni: -

- (i) Kwa kuwa, vigezi vipya havikuonekana kama ni tatizo isipokuwa tatizo lilikuwa ni wadau kutokushirikishwa ipasavyo, hivyo basi, wadau

washirikishwe na wapewe elimu ya kutosha kuhusu vigezo vipya vya udahili kabla ya kuanza kutumika katika Mwaka mpya wa masomo 2025/2026;

- (ii) Kwa kuwa, moja ya sababu ya mkanganyiko ni NACTIVET kukasimu majukumu yake Wizara ya Afya, Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi (NACTVET) litekeleze majukumu lililopewa kwa mujibu wa sheria sura namba 129 ikiwemo majukumu lililoyakasimu kwa Wizara ya Afya; na
- (iii) Kwa kuwa, imebainika kwamba, Wizara ya Afya imeshindwa kusimamia kwa karibu vyuo vilivyo chini yake, Wizara ianzishe chombo mahususi cha usimamizi na uendeshaji wa vyuo vya kati vya afya vilivyo chini ya Wizara ya Afya ili kuwezesha uendeshaji bora wa mafunzo ya fani za kada ya afya.

**Mheshimiwa Spika,** Naomba kutoa Taarifa ya utekelezaji wa ushauri uliotolewa kuhusu malalamiko dhidi ya vigezo vipya vya udahili wa kada za Afya katika vyuo vya kati. Tarehe 18 Oktoba, 2024 Serikali iliwasilisha Taarifa ya utekelezaji wa ushauri uliotolewa na Kamati ikiwa ni sehemu ya maagizo yaliyotolewa ili yawasilishwe katika vikao vya Kamati vya mwezi

Oktoba, 2024.

**Mheshimiwa Spika**, Taarifa hiyo ya Serikali iligusia masuala yote yaliyoshauriwa na Kamati na kuonesha namna utekelezaji unavyoendelea. Utekelezaji huo ni kama ifuatavyo: -

- (i) Uelimishaji na ushirikishwaji wa wadau kuhusu vigezo vipya vya udahili kabla ya Mwaka mpya wa masomo 2025/2026, Serikali kupitia Wizara ya Afya ilieleza kuwa itaandaa vikao vya wadau wa mitaala ya mafunzo kwa kila mtaala ili kupata maoni yao yatakayosaidia kufanya maboresho ya mitaala hiyo. Kwa kipindi cha Disemba, 2024 hadi Mei, 2025 wadau wataelimishwa kuhusu uandaaji wa mitaala na taratibu za kufuata iwapo mdau hajaridhika na maboresho yaliyofanyika kwenye mitaala. Aidha, Kwa kipindi cha Julai, 2025 hadi Septemba, 2025 mitaala iliyohuishwa itasambazwa ili kuanza kutumika kwenye Mwaka wa masomo 2025/2026 utakaoanza mwezi Oktoba, 2025;
- (ii) Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi (NACTVET) litekeleze majukumu lililopewa kwa mujibu wa sheria sura namba 129 ikiwemo majukumu lililoyakasimu kwa Wizara ya Afya, Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na

Teknolojia ilieleza kuwa jukumu la kuratibu utahini na mitihani linalotekelezwa na Wizara ya Afya, litekelezwe na taasisi husika za mafunzo na Wizara ya Afya imeelekezwa kuanzisha mchakato wa kuzijengea uwezo taasisi za mafunzo zilizo chini yake ili ziweze kuendesha mitihani yake zenyewe; na

(iii) Uanzishwaji wa chombo mahususi cha usimamizi na uendeshaji wa vyuo vya kati vya Afya vilivyo chini ya Wizara ya Afya, Serikali kupitia Wizara ya Afya ilieleza kuwa imeanza mchakato wa kuanzisha chombo mahususi cha usimamizi na uendeshaji wa vyuo vya afya ili kuimarisha usimamizi wa mafunzo kwenye vyuo hivyo. Hatua iliyofikiwa mpaka sasa ni pamoja na kuandaa rasimu ya andiko dhana la uanzishwaji wa chombo cha usimamizi wa mafunzo kwenye vyuo vya Afya vya Serikali na kuundwa kamati maalumu ya kukusanya maoni yatakayoweza uanzishwaji wa chombo hicho.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati inaendelea kusesitiza kuwa Serikali izingatie na kutekeleza ushauri uliotolewa kwa ajili ya kuboresha suala zima la elimu ya kada za Afya katika vyuo vya kati, kwani vyuo hivyo vimekua ni msaada mkubwa katika kuzalisha wataalam

mbalimbali ambao husaidia kutoa huduma bora za Afya kwa wananchi katika ngazi zote za huduma za Afya nchini.

**(x) Hali ya Upatikanaji wa Vitabu vya kufundishia na kujifunzia**

**Mheshimiwa Spika**, ifahamike kwamba utekelezaji wenye ufanisi wa Mitaala unategemea upatikanaji wa nyenzo, vifaa na zana stahiki za kufundishia na kujifunzia kulingana na mahitaji ya masomo na programu katika ngazi mbalimbali za elimu. Nyenzo hizo ni pamoja na vitabu vya Kiada na Ziada, kemikali za maabara, mitambo na karakana.

**Mheshimiwa Spika**, Sera ya Elimu na Mafunzo ya Mwaka 2014, Toleo la Mwaka 2023 na Mitaala iliyoboreshwa inasisitiza matumizi sahihi ya vitabu kwani ni nyenzo ya msingi katika kufanikisha maendeleo ya elimu. Aidha, vitabu vina nafasi kubwa katika kuhakikisha kuwa wanafunzi na walimu wanapata maarifa sahihi, ujuzi, na msaada wa kitaaluma unaohitajika kwa maendeleo yao ya kielimu na kijamii.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilielezwa kwamba katika kipindi cha nusu mwaka 2024/2025, Taasisi ya Elimu (TET) ilipokea kiasi cha **Shilingi. 7,185,262,172** kwa ajili

ya uandaaji wa vitabu vya Kiada na uidhinishaji wa vitabu vya ziada pamoja na kuchapa na kusambaza vitabu vya Kiada kwa ngazi ya Elimu ya Ualimu. Aidha, jumla ya vitabu **285** viliandaliwa vya Kiada na Kiongozi cha Mwalimu kwa Ngazi ya Elimu ya Msingi Darasa II na IV katika lugha ya Kiswahili na Kiingereza na kwa wanafunzi walio na wasio na mahitaji maalumu .

**Mheshimiwa Spika**, Taasisi ya Elimu Tanzania (TET) imefanikiwa kuchapa na inasambaza jumla ya nakala **12,047,829** za Vitabu vya Kiada na Viongozi vya Mwalimu vya Darasa la Pili na la Nne vya Mtaala ulioboreshwa wa Mwaka 2023. Vitabu hivi vimeandaliwa kwa lugha ya Kiswahili na Kiingereza, maandishi ya kawaida, yaliyokuzwa na Breli kwa ajili ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu. Jumla ya nakala **8,792,320** kati ya **9,902,102** sawa na asilimia **89** ya vitabu vya Elimu ya Sekondari vimepokelewa.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilibaini kuwa pamoja na mafanikio ya Serikali ya kuhakikisha vifaa vya kufundishia na kujifunzia vinaandaliwa, kuchapwa na kusambazwa kwa wakati, bado utekelezaji wake unakumbana na changamoto zifuatazo: -

- (a) Kukosekana kwa mtiririko wa uhakika wa upatikanaji wa fedha za uchapaji na usambazaji wa vitabu;
- (b) Ongezeko la wanafunzi linalopelekea kuchapa na kusambaza vitabu kwa uwiano wa kitabu kimoja wanafunzi watatu mpaka watano (1:3-1:5); na
- (c) Ukosefu wa miundombinu na mashine za kisasa nchini unaopelekea wazabuni wote wazawa wanaopata kandarasi ya uchapaji kufanya uchapaji nje ya nchi.

#### **2.1.6 Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo.**

**Mheshimiwa Spika**, Katika kufuatilia utendaji wa Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo pamoja na taasisi zake Kamati ilipokea taarifa zifuatazo: -

**(i) Malengo na mikakati ya uendelezaji na uhimizaji wa matumizi ya lugha ya Kiswahili ndani na nje ya nchi.**

**Mheshimiwa Spika**, Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA) linatekeleza jukumu la kusimamia na kuratibu matumizi na maendeleo ya Kiswahili nchini pamoja na kufuatilia maendeleo yake nje ya nchi kwa mujibu wa Sheria ya ya Bunge Na. 27 ya mwaka 1967, pamoja na marekebisho yake ya mwaka 1983 na 2016.

**Mheshimiwa Spika**, katika taarifa iliyowasilishwa kwa Kamati, BAKITA ilieleza mafanikio mbalimbali yaliyopatikana katika matumizi na maendeleo ya Kiswahili. Mafanikio haya ni pamoja:-

- (a) Kutengwa kwa Siku maalumu ya maadhimisho ya Kiswahili duniani ambapo Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni (UNESCO) limetenga tarehe 7 Julai, kwa kila mwaka na hivyo basi, Kiswahili kimeendelea kupata hadhi kubwa duniani;
- (b) Kuongezeka kwa matumizi ya Kiswahili kimataifa ambapo lugha ya Kiswahili inafundishwa katika vituo na Vyuu mbalimbali duniani. Hadi kufikia Agosti 2024, vituo na Vyuu vimefikia 150. Fauka ya hayo, Kiswahili kinatumiwa katika matangazo ya idhaa mbalimbali za redio za kimataifa. Hadi Agosti 2024 kuna jumla ya redio na televisheni zipatazo 44. Kwa sababu hiyo, nafasi ya Kiswahili nje ya nchi inazidi kupanuka na kuongezeka kama utambulisho wa Mwafrika;
- (c) Kuongezeka kwa Idadi ya watumiaji wa Kiswahili duniani ambapo hadi Agosti 2024 kuna wazungumzaji wa Kiswahili zaidi ya **milioni 500** duniani. Ongezeko la watumiaji wa Kiswahili linaenda sambamba na ongezeko la machapisho ya Kiswahili kwa upande wa isimu

na fasihi na kumekuwa na chachu kwa waandishi wengi kuanza kuandika kwa Kiswahili; na

- (d) Kuongezeka kwa matumizi ya Kiswahili Kikanda na hivyo, lugha ya Kiswahili imekuwa lugha ya mawasiliano mapana ya Jumuiya ya Afrika Mashariki. Aidha, kwa sasa Kiswahili ni mojawapo ya lugha rasmi katika Jumuiya ya Afrika Mashariki, lugha rasmi na lugha ya kazi katika Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika (SADC), Umoja wa Afrika (AU) na Umoja wa Wazalishaji wa Almasi Afrika. Kuongezeka kwa matumizi hayo kumesababisha kuongezeka kwa huduma za tafsiri na ukalimani.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilibaini kuwa kasi ya uendelezaji na uhimizaji wa matumizi ya lugha ya Kiswahili ndani na nje ya nchi ni wa kuridhisha kwani hadi wakati taarifa hii inawasilishwa katika Kamati, BAKITA ilikuwa imefanikiwa kuwasajili wakalimani **145** wa lugha mbalimbali kupitia mifumo ya kielektroniki ambao wanatumwa katika mikutano mbalimbali ya ndani na nje ya nchi. Miongoni mwa mikutano hii ni ya Umoja wa Afrika na Kamisheni zake, Bunge la Afrika, SADC, Umoja wa Wazalishaji Almasi Afrika, na Taasisi za Serikali na binafsi

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na kuwepo kwa mafanikio mbalimbali ya Baraza la Kiswahili Tanzania, Kamati ilibaini kuwepo kwa changamoto zifuatazo:-

- (a) Kutokana na Ukosefu wa rasilimali fedha, Baraza linashindwa kuwa na vituo vya kimkakati vya kusimamia kukua na kuenea kwa Kiswahili na utamaduni wake kwa ufanisi; na
- (b) Kuwepo kwa upungufu wa watumishi ambapo hadi Agosti 2024, kuna watumishi 43 kati ya Ikama ya watumishi 85 na hivyo kufanya upungufu wa watumishi 42. Idadi ya watumishi waliopo ni ndogo ikizingatiwa kuwa majukumu ya Kiswahili kwa sasa ni makubwa na yanazidi kuongezeka kulingana na kasi ya kuenea kwa Kiswahili duniani.

**(ii) Ujenzi wa Miundombinu ya Akademia ya Chuo cha Michezo Malya**

**Mheshimiwa Spika**, ilielezwa kwamba, Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya kilianzishwa mwaka 1979 kwa malengo ya kutoa mafunzo kwa wataalamu wa michezo na kusaidia katika kuwaendeleza vijana na kina jukumu la kutoa mafunzo, kufanya tafiti mbalimbali za kimichezo na kutoa ushauri wa kimichezo kwa wadau mbalimbali.

Chuo kipo Wilaya ya Kwimba umbali wa kilometa 120 Kusini mwa Jiji la Mwanza na kimesajiliwa mwaka 2010 na Baraza la Elimu ya Ufundi na Ufundi Stadi (NACTVET).

**Mheshimiwa Spika**, katika mijadala ya Kamati kuhusu ujenzi wa miundombinu ya Akademia, Kamati ilielezwa kwamba, ujenzi wa Akademia ya Michezo Malya inatokana na dhamira ya dhati ya Serikali ya kuendeleza michezo nchini. Akademia hii inatarajiwa kuwa ya kisasa na ya aina yake katika ukanda wa Afrika Mashariki na Kati kwa ajili ya maendeleo ya michezo.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilielezwa kwamba, Mkataba wa ujenzi ulisainiwa tarehe 6 Julai, 2023 wenye jumla ya gharama ya **Shilingi 31,520,000,000**. Kazi za ujenzi zinasimamiwa na Mshauri Elekezi Kampuni ya Chuo Kikuu cha Ardhi Dar es Salaam ijulikanayo kwa jina la ARU Built Environmental Consulting Company Ltd. (ABECC). Aidha, ujenzi wa kituo mahiri cha michezo umeanza kwa hatua za ujenzi wa majengo yanayohusisha darasa, bwalo na hosteli ambapo hadi sasa umefikia **asilimia 15.2**.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na nia nzuri ya Serikali ya

ujenzi wa miundombinu ya Akademia. Kamati ilibaini kuwa mwenendo wa utolewaji fedha kwa ajili ya ujenzi wa Akademia hii si wa kuridhisha na hivyo kusababisha kutokukamilika kwa mradi huu kwa wakati na kutokutimia kwa azma ya Serikali ya kuendeleza michezo nchini.

**Mheshimiwa Spika**, ni matumaini ya Kamati kwamba fedha hizo zitatolewa kikamilifu na kwa wakati ili kuwezesha kukamilisha kufikiwa kwa malengo yaliyokusudiwa. Kamati yangu itaendelea kufuatilia kwa ukaribu suala hili ambalo kimsingi linalenga kuboresha ustawi wa michezo nchini.

**(iii) Mpango wa kuwezesha Mfuko wa Utamaduni na Sanaa kuwa na vyanzo vya mapato endelevu**

**Mheshimiwa Spika**, Mfuko wa Utamaduni ulianzishwa na Serikali mwaka 1998 kwa kushirikiana na Serikali ya Uswidi. Kutokana na kuhuishwa kwa Mfuko wa Utamaduni mwaka 2020 na kupanua majukumu yake katika Sekta ya ya Sanaa, kwa lengo la kutekeleza Sera ya Utamaduni ya mwaka 1997. Serikali ilianzisha Mfuko wa Utamaduni na Sanaa kwa Sheria ya Ujumuisho wa Wadhamini (*Trustees' Incorporation Act*) 2002 (CAP. 318 R.E. 2002), lengo la kuanzisha Mfuko huu ni kuinua ubora wa kazi za utamaduni na sanaa ili ziweze

kujiendesha kibiashara, kutengeneza ajira pamoja na kuchangia katika pato la Taifa.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati iliarifiwa kuwa tangu kuanzishwa kwa mfuko huu sehemu kubwa ya mtaji wa Mfuko unatokana na bajeti ya Serikali, kwa mwaka 2023/2024 Serikali ilitenga bajeti ya **Shilingi 1,600,000,000** na kwa mwaka 2024/2025 Serikali imetenga **Shilingi 3,000,000,000** ongezeko la **Shilingi 1,400,000,000** sawa na **asilimia 87.5**. Hata hivyo, Kamati ilielezwa kuwa, Wizara inaendelea kufanya ushawishi kwa Serikali ili iweze kuongeza bajeti ya Mfuko kwa ajili ya kuwakopesha wadau wa utamaduni na sanaa.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilihoji ili kujua kuhusu mkakati wa Mfuko kuwa na vyanzo vya mapato endelevu. Kamati ilielezwa kuwa kupitia sheria ya COSOTA ya Hakimiliki na Hakishiriki Sura Na. 218, inaelekeza asilimia 10 ya kodi inayotokana na vibebeo vya kazi za ubunifu vilivyopo kupelekwa katika Mfuko wa Utamaduni na Sanaa. COSOTA imeanza kutekeleza sheria hiyo kuanzia mwaka 2023/2024 ambapo kiasi cha **Shilingi milioni 84.798** zimekusanywa na zitawasilishwa katika Mfuko huo.

**Mheshimiwa Spika**, vyanzo vingine vya mapato ni

pamoja na **asilimia tatu (3)** ya mapato ya ndani vinavyotokana taasisi zilizopo chini ya Wizara, maandiko mbalimbali ya miradi yanayowasilishwa kwa wafadhili wa kitaifa na kimataifa na ushirikiano baina ya wadau kama Bank ya CRDB na NBC. Kamati inaipongeza Serikali kwa juhudi inazozifanya za kuendelea kubuni vyanzo mbalimbali vya mapato kwa ajili ya kutunisha mfuko huo.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na pongezi hizo Kamati ilibaini pia kuwepo kwa changamoto zinazoukabili mfuko huu ikiwemo:-

- (a) Makusanyo madogo yatokanayo na tozo za hakimiliki na hakishiriki kutokana na kuwa vifaa vingi vya kubebea kazi za sanaa havipo katika orodha ya vifaa vinavyotakiwa kutozwa kodi;
- (b) Makusanyo madogo ya mapato ya Taasisi zilizo chini ya Wizara ambazo ni Baraza la Sanaa Tanzania (BASATA,) Bodi ya Filamu Tanzania (BFT), Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo (TaSUBa) na Baraza la Kiswahili Tanzania (BAKITA) kutokana na wasanii kutohamasika kujisajili kwa ajili ya kupata huduma;
- (c) Mapato yanayotokana na uwekezaji wa asilimia mbili ni ya uwekezaji wa Mtaji wa Mfuko hivyo yanalipwa kwa kulingana na kiwango

kilichowekezwa. Kutokana na kiwango kidogo cha mtaji wa uwekezaji pia kiasi cha gawio ni kidogo; na

(d) Wasanii kutorejeshwa kwa wakati mikopo ya mfuko. Mfuko ulitoa mikopo kwa miradi **45** yenye thamani ya **shilingi Bilioni 1.077** moja kwa moja kwa walengwa. Aidha, hadi mwezi Juni 2024 Mfuko ulitakiwa kupokea marejesho ya **shilingi milioni 540**. Hata hivyo, marejesho yaliyopokelewa ni **shilingi milioni 230** sawa na **asilimia 43** na kiasi kinachodaiwa ni **shilingi milioni 310 sawa na asilimia 57**. Kupitia mikopo iliyotolewa kupitia Taasisi za fedha, miradi **171** iliwezesha shilingi **Bilioni 3.1**, ambapo kiwango kilichorejeshwa ni **Shilingi Bilioni 1.58** sawa na **asilimia 96**.

**(iv) Maaandalizi ya mashindano ya Mpira wa Miguu kwa Mataifa ya Afrika (AFCON, 2027) na Mashindano ya Mataifa ya Afrika kwa wachezaji wa ligi za Ndani ya Nchi (CHAN, 2025) hususani ukarabati wa Uwanja wa Benjamin Mkapa na ujenzi wa Viwanja katika Mkoa wa Arusha na Dodoma**

**Mheshimiwa Spika**, wakati wa kupokea taarifa hii Kamati ilitaarifiwa kwamba utekelezaji wa mradi wa

Uwanja wa Mpira wa Miguu katika Jiji la Arusha ni utekelezaji wa Ilani ya CCM chini ya Uongozi wa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, katika kuendeleza sekta ya michezo nchini, kukuza utalii wa michezo, kuitangaza nchi kimataifa na kuibua vyanzo vipya vya ajira na mapato kwa Serikali, pamoja na kutekeleza Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano, 2021/2022 – 2025/2026.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilitaarifiwa kuwa, mradi huu ni utekelezaji wa maandalizi ya Tanzania kuwa mwenyeji wa Mashindano ya Mpira wa Miguu kwa Mataifa ya Afrika (AFCON, 2027) na Mashindano ya Mataifa ya Afrika kwa wachezaji wa ligi za Ndani ya Nchi (CHAN, 2025) kwa kushirikiana na nchi za Kenya na Uganda. Ujenzi wa Uwanja huu katika Jiji la Arusha unatarajiwa kuwa chachu ya kuongeza utalii na kuwa kituo muhimu katika Mashindano ya Mataifa ya Afrika (AFCON) yanayotarajiwa kufanyika mwaka 2027 katika nchi za Afrika Mashariki ikiwemo Tanzania.

**Mheshimiwa Spika**, taarifa iliyowasilishwa mbele ya Kamati ilielezwa kwamba gharama za ujenzi wa mradi wote kuanzia mwanzo hadi kukabidhiwa kwa Mshitiri ni jumla ya **Shilingi 338,542,000,000**. Kazi za ujenzi wa Uwanja wa Mpira wa Miguu wa Arusha

unakadiriwa kufikia **asilimia 21** na muda uliotumika ni **asilimia 25**.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kutenga fedha kwa ajili ya ujenzi wa uwanja wa mpira wa miguu Arusha. Aidha, Kamati inasisitiza mradi huu ukamilike kwa wakati ili nchi yetu iweze kutimiza vigezo vya FIFA na CAF kwa kukamilisha idadi ya viwanja vinavyotakiwa na CAF katika kuwa mwenyeji wa mashindano ya CHAN na AFCON.

**Mheshimiwa Spika**, katika mijadala ya Kamati kuhusu ujenzi wa Uwanja wa Dodoma Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto ya mchakato wa muda mrefu wa kumpata mshauri elekezi, hivyo basi, kuchelewesha kuanza kwa zoezi la utekelezaji wa mradi huu.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilielezwa chimbuko la ukarabati wa Uwanja wa Benjamin Mkapa kuwa ni matokeo ya takribani zaidi ya miaka 17 uwanja haujawahi kufanyiwa ukarabati tangu umeanza kutumika, hivyo maeneo mengi yameharibika na baadhi ya mifumo ya kuendesha uwanja imeharibika na kupitwa na wakati. Fauka ya hayo, masuala mengine yaliyosababisha Serikali kufanya ukarabati

mkubwa wa uwanja huu ni mabadiliko ya kanuni za uendeshaji wa mpira wa miguu barani Afrika na Duniani kote.

**Mheshimiwa Spika**, wakati wa kupokea taarifa ya ukarabati wa uwanja wa Benjamin Mkapa, Kamati ilijulishwa kuwa ukarabati wa uwanja utatumia jumla ya gharama ya **Shilingi 31,329,180,963.16**. Aidha, Kwa mujibu wa mkataba, ukarabati ulitarajiwa kukamilika tarehe 24 Agosti 2024, japo kuwa mpaka Kamati inapowasisha taarifa hii ukarabati haujakamilika na kuongezwa muda wa siku 152

**Mheshimiwa Spika**, uchambuzi wa Kamati ulibaini kuwa licha ya dhamira njema ya Serikali, kasi ya ukarabati wa mradi huu umechukua muda mrefu licha ya fedha kutolewa kwa wakati. Ni rai ya Kamati kuwa, Menejimenti ya Uwanja wa Benjamin Mkapa ihakikishe inasimamia kikamilifu ukarabati huu na uwanja ukamilike kwa wakati ili kuepuka gharama kubwa zisizo na ulazima. Aidha, Serikali iandae mkakati wa kuboresha viwanja vingine vyenye hadhi ya kuendesha mashindano ya Kimataifa ili kupunguza mfululizo wa matumizi ya uwanja wa Benjamin Mkapa.

**(v) Utekelezaji wa Mradi wa Ujenzi wa Viwanja vya Michezo katika Shule 56 za Msingi nchini**

**Mheshimiwa Spika**, wakati wa kupokea taarifa hii Kamati ilijulishwa kuwa utekelezaji wa mradi huu utagharimu jumla ya kiasi cha **shilingi 11,500,000,000** kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya michezo katika shule kumi (10) za sekondari katika awamu ya kwanza kati ya shule 56 ili kutumika kuibua na kuendeleza michezo nchini.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati imebaini kuwa licha ya Serikali kuwa na nia njema ya kutenga fedha, bado utekelezaji wa mradi huu haujaanza kutokana na changamoto ya upungufu wa rasilimali fedha ikilinganishwa na mahitaji makubwa ya kukarabatiwa kwa miundombinu ya michezo kwa shule zote 56 za michezo nchini. Kamati haijaridhishwa na utekelezaji wa mradi huu kwani hadi wakati taarifa hii inawasilishwa katika Kamati, Wizara ilikuwa imefanikiwa tu upatikanaji wa mshauri elekezi na kutangazwa kwa zabuni ya kupata Mkandarasi wa ujenzi.

**(vi) Matumizi ya Fedha zinazotokana na asilimia tano (5%) ya Michezo ya Kubahatisha (Sport Betting)**

**Mheshimiwa Spika**, kupitia Sheria ya Fedha ya

Mwaka 2020, Serikali ilipitisha Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo kupokea asilimia 5 ya mapato yatokanayo na michezo ya kubashiri matokeo (Sport Betting) inayosimamiwa na Bodi ya Michezo ya Kubahatisha.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati iliridhishwa na jitihada zinazofanywa na Baraza la Michezo la Taifa (BMT) kwani limefanikiwa kuziwezesha timu za michezo mbalimbali za Taifa kushiriki mashindano makubwa ya kimataifa. Mashindano hayo ya Kimataifa ni kama vile AFCON 2023 yaliyofanyika nchini Ivory Coast mwaka 2024, Olimpiki yaliyofanyika nchini Ufaransa mwaka 2024, Paraolimpiki yaliyofanyika Ufaransa mwaka 2024, Mashindano ya Africa (All African Games) yaliyofanyika Ghana mwaka 2024 pamoja na mashindano ya wanamichezo wa mpira wa miguu kwa watu wenye ulemavu (Amputee Football) yaliyofanyika nchini Misri mwaka 2024.

**Mheshimiwa Spika**, katika majadiliano ya Taarifa hii, Kamati ilibaini kuwa mafanikio hayo yalitokana na Baraza la Michezo la Taifa kupokea jumla ya **Shilingi 7,221,935,855** kutoka Wizara ya Fedha ikiwa ni **asilimia 5** ya mapato yatokanayo na michezo ya kubashiri matokeo kwa kipindi cha miaka mitatu kuanzia 2021/2022 hadi Septemba 2024/2025 kwa ajili ya

utekelezaji wa shughuli za michezo.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na mafanikio ya Baraza la Michezo la Taifa (BMT), Kamati ilibaini kwamba pamoja na shughuli zilizotekelezwa kwa kutumia fedha za mfuko, bado, kuna changamoto ya mahitaji makubwa ya fedha za shughuli mbalimbali zinazohitaji kufadhiliwa kupitia Mfuko ukilinganisha na hali ya upatikanaji wa fedha.

**(vii) Mikakati Madhubuti ya kukuza Sanaa nchini, hususani tasnia ya Filamu**

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilipokea Taarifa ya uendeshaji wa Bodi ya Filamu iliyoeleza majukumu ya Bodi ya Filamu Tanzania kama yalivyodainishwa kwenye sheria ya Filamu na Michezo ya kuigiza Na 4 ya Mwaka 1976.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilijulishwa juu ya shughuli zinazofanywa na Bodi ya Filamu Tanzania kuhusu mikakati madhubuti ya kukuza Sanaa nchini, ambapo ilielezwa kwamba Bodi inaanzisha Mifumo ya kidijiti (Digital Platforms) ili kuweka mazingira rafiki na wezeshi katika Tasnia ya Filamu, kuwepo kwa mchakato wa ujenzi wa studio ya Filamu na Jumba Changamani la burudani (Arts and sports Arena) utakaogarimu kiasi cha **Shilingi Biloni 450** ambazo ni

fedha za mkopo kutoka Korea ya Kusini.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati ilielezwa kwamba, upo mkakati wa kutoa fursa kwa wadau wa filamu kujipatia kipato kwa kuuza filamu zao kwenye mashirika ya ndege hususan kimataifa, baadhi ya mashirika yaliyokubali kupokea filamu za kitanzania ni pamoja na Air Tanzania Company Limited (ATCL), Oman Air, Ethiopian Airlines, Emirates na Qatar Airlines.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati ilibaini kuwepo kwa changamoto zinazoikabili Bodi zikiwemo:-

- (a) Ukosefu wa studio ya kisasa kwa ajili ya kutayarisha filamu zenye ubora wa kushindana kimataifa;
- (b) Filamu nyingi za kitanzania kukosa ubora unaokidhi viwango vya ushindani katika soko la ndani kitaifa na nje kimataifa kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo taaluma sahihi katika sekta ya filamu, weledi mdogo wa mafunzo na wabobezi wa filamu wa kimataifa nchini; na
- (c) Baadhi ya wadau wa filamu kutozingatia Sheria ya Filamu na Kanuni zake wakiwemo watayarishaji wa filamu na hivyo kuathiri

mwenendo wa ukusanyaji wa mapato ya Taasisi na utekelezaji wa mipango yake.

#### **(viii) Uboreshaji wa Shirika la Utangazaji la Tanzania – TBC**

**Mheshimiwa Spika**, taarifa iliyoletwa katika Kamati inaonyesha kuwa, hadi kufikia Juni, 2024, usikivu wa redio za TBC kwa teknolojia ya masafa ya FM umefikia asilimia **85** ya Wilaya zote nchini na asilimia **65** ya wananchi wote. Kwa upande wa Televisheni hadi sasa TBC1, TBC2 na Tanzania Safari zinapatikana kwa asilimia 100 kijiografia kupitia teknolojia ya Satelaiti (Direct To Home - DTH). Aidha, kwa kutumia teknolojia ya mitambo ya ardhini, (Digital Terrestrial Transmission - DTT), wananchi wamefikwa kwa asilimia **33** na asilimia **58** ya nchi imefikwa.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilibaini pia kuwepo kwa changamoto zinazoikabili Shirika zikiwemo:-

- (i) Changamoto ya kukusanya na kuhifadhi maudhui ya kumbukumbu za matukio yote yenye maslahi ya kitaifa kwa njia ya sauti na picha jongefu;
- (ii) Ukosefu wa vyanzo vya fedha vya uhakika, toshelevu na endelevu kwa ajili ya uwekezaji na uendeshaji wa miundombinu ya utangazaji;

- (iii) Ongezeko la gharama za uendeshaji zitokanazo na ukarabati wa miundombinu (mitambo ya masafa ya kati iliyojengwa miaka ya 1980 na mitambo ya masafa ya FM iliyojengwa miaka ya 2000) ambayo imepitwa na wakati kutokana na mabadiliko ya teknolojia;
- (iv) Uhitaji wa uwekezaji kwa ajili ya upanuzi wa usikivu wa redio pamoja na ujenzi wa studio mpya za redio na televisheni zinazoendana na teknolojia;
- (v) Mahitaji ya rasilimali za kutosha ikiwemo watumishi wenye weledi na vipaji kuweza kuandaa maudhui na kuendesha vipindi; na
- (vi) Mahitaji ya kuwa na chaneli mahsusi za kimkakati zinazohusiana na masuala muhimu katika nyanja za: Kielimu, kimataifa, kiteknolojia, kiuchumi, kisiasa, kiutamaduni na kijamii.

## SEHEMU YA TATU

### 3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

#### 3.1 Maelezo ya Jumla

**Mheshimiwa Spika**, Baada ya maelezo ya kina kuhusu shughuli zilizotekelezwa kwa kipindi cha Februari, 2024 hadi Januari, 2025 pamoja uchambuzi wake, Kamati ina maoni kwa mambo 10 kama ifuatavyo:

**Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia mambo yaliyobainika wakati wa uchambuzi, Kamati inamaoni kama ifuatavyo:-

#### 3.1.1 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia

##### (a) Changamoto za Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu

**KWA KUWA**, uchambuzi umeonesha kuwa Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu inakabiliwa na changamoto kama vile:

- (i) upungufu wa bajeti unaosababisha idadi kubwa ya wanafunzi ambao wanastahili mikopo kushindwa kumudu gharama za masomo yao; na
- (ii) ukosefu wa vyanzo mbadala vya mapato kwa ajili ya kuongeza uwezo wa kusaidia idadi kubwa zaidi ya wanafunzi wanaostahili mkopo,

**NA KWA KUWA**, mfumo wa urejeshaji wa mikopo haujaimarika ipasavyo kutokana na:

- (i) ukosefu wa mfumo rafiki wa ukusanyaji wa madeni,
- (ii) utaratibu wa ukusanyaji wa madeni kutoka kwa walionufaika na mkopo kutohusisha matumizi ya mifumo ya NIDA,
- (iii) uelewa mdogo wa umma kuhusu umuhimu wa kurejesha mikopo, jambo linalosababisha upotevu wa fedha zinazopaswa kurudi kwenye mfuko wa mikopo,

**KWA HIYO BASI**, Bunge linaazimia kwamba, Serikali -

- (i) iongeza bajeti ya Bodi ya Mikopo ili kuhakikisha wanafunzi wote wanaostahili wanapata mikopo ipasavyo;
- (ii) ifanye mabadiliko ya muundo wa Bodi ya Mikopo ili ifanye kazi kwa muundo wa Mfuko Endelevu wa Fedha (Revolving Fund) kwa lengo la kuwa na uhakika wa fedha kwenye Mfuko huo;
- (iii) ianzishe mfumo madhubuti wa urejeshaji wa mikopo ambao utaunganishwa na mifumo ya NIDA pamoja na wadau wengine ikwa lengo la kupata taarifa za wanufaika kwa wakati na kwa usahihi;

- (iv) iwezeshe vyanzo mbadala vya mapato kwa ajili ya ugharamiaji wa elimu ya juu kwa kushirikiana na sekta binafsi na wadau wengine;
- (v) iongeza juhudi za utoaji wa elimu kwa umma kuhusu wajibu wa urejeshaji wa mikopo kwa ajili ya kuwezesha upatikanaji endelevu wa fedha za mikopo kwa wanaostahili.

**(b) Upungufu wa Walimu na Miundombinu ya kufundishia hasa kwa mkondo wa Amali**

**KWA KUWA**, shule za amali nchini zinakabiliwa na chagamoto za:

- (i) Uhaba wa walimu wa Amali wenye sifa na weledi na ukosefu wa vyo maalumu kwa mafunzo ya ualimu wa amali, ambapo mahitaji ni walimu **620**, waliopo **62** na upungufu **558**;
- (ii) Uhaba wa vifaa vya kisasa vya kufundishia na kujifunzia; na
- (iii) ukosefu wa miundombinu sahihi kama vile maabara na warsha za vitendo,

**NA KWA KUWA**, hali hiyo inakwamisha na kuzorotesha elimu ya amali nchini pamoja na utekelezaji wa mtaala wa mafunzo ya amali katika shule za Serikali,

**KWA HIYO BASI**, Bunge linaazimia kwamba, Serikali -

- (i) iongeze bajeti ya kutosha ya kuajiri walimu wenye sifa na weledi wa masomo ya amali kulingana na mahitaji;
- (ii) iwezeshe upatikanaji wa vifaa vya kisasa kwa ajili ya kufundishia na kujifunzia katika shule za Amali,
- (iii) iboreshe vifaa na miundombinu muhimu katika shule za Serikali ambazo zimeanza utekelezaji wa Mtaala katika Mkondo wa Amali,
- (iv) iweke mikakati ya muda mfupi na mrefu ya kuandaa walimu wa masomo ya amali ili kuwawezesha wahitimu wa mafunzo hayo kusoma kozi hizo na kuajiriwa kama walimu; na
- (v) ipange vyuo maalumu kwa ajili ya mafunzo ya ualimu wa Amali.

**KWA HIYO BASI**, Bunge linaazimia kwamba, Serikali -

- (i) Kutenga vyuo maalumu kwa ajili ya mafunzo ya ualimu wa Amali ili kuzalisha walimu wenye ujuzi wa kutosha katika sekta hiyo; na
- (ii) Kutenga bajeti maalumu kwa ajili ya kuajiri walimu wa Amali ili kupunguza uhaba wa walimu na kuboresha ufundishaji wa masomo ya Amali nchini.

**(c) Ucheleweshaji wa Uandaaji, Uchapaji na Usambazaji wa Vitabu Shuleni**

**KWA KUWA**, uandaaji, uchapaji na usambazaji wa

vitabu vya shule unatekelezwa na Taasisi ya Elimu Tanzania (TET), lakini utaratibu uliopo kwa sasa Wizara ya Fedha inapeleka fedha Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI) ambao nao wanapeleka fedha hizo Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, jambo ambalo –

- (i) husababisha ucheleweshaji wa fedha; na
- (ii) huongeza urasimu wa kiutawala na kupunguza ufanisi wa utekelezaji wa jukumu hilo;

**NA KWA KUWA**, ucheleweshaji wa fedha na urasimu huo husababisha upungufu wa vitabu shuleni, hali ambayo:-

- (i) inayoathiri ubora wa elimu;
- (ii) inaongeza mzigo kwa walimu na wanafunzi; na
- (iii) inachelewesha utekelezaji wa sera za elimu nchini;

**KWA HIYO BASI**, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ipeleke moja kwa moja fedha za uchapishaji wa vitabu kwa Taasisi ya Elimu Tanzania (TET) ili kuongeza ufanisi, kasi, na uwajibikaji katika uandaaji na usambazaji wa vitabu shuleni kwa wakati unaofaa.

**(d) Utekelezaji Usioridha wa Miradi wa Vyuho 64 vya VETA**

**KWA KUWA**, ujenzi wa vyuo vya Mafunzo ya Ufundi stadi ni muhimu katika kukuza maendeleo ya jamii na Taifa kwa ujumla, lakini utekelezaji wake katika Vyuho 64 vya VETA hauridhishi;

**NA KWA KUWA**, ucheleweshaji wa kukamilisha miradi hii :-

- (i) unaleta athari kwa maendeleo ya ufundi stadi nchini;
- (ii) unasababisha usumbufu kwa wanafunzi na watumishi katika vyuo hivyo; na
- (iii) unachelewesha manufaa yaliyokusudiwa kwa Taifa kutokana na ujenzi wa vyuo vya veta,

**KWA HIYO BASI**, Bunge linaazimia kwamba, Serikali -

- (i) ihakikishe kuwa fedha za ujenzi wa vyuo hivi zinatolewa zote ili miradi hiyo ikamilike kwa wakati na kuleta tija iliyokusudiwa,
- (ii) iongeze juhudi za kuweka huduma muhimu za miundombinu kama maji, umeme na barabara kwa wanafunzi katika maeneo yote yenye vyuo vya VBeta vilivyojengwa; na
- (iii) ichukue hatua za haraka kuhakikisha maeneo yote ya vyuo vya VETA ambayo hayana hati yanapatiwa hati kwa kufuata taratibu stahiki.

### **3.1.2 Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo**

**(a) Ukosefu wa vyanzo vya fedha vya uhakika, toshelevu na endelevu kwa ajili ya uwekezaji na uendeshaji wa miundombinu ya utangazaji - TBC**

**KWA KUWA**, kukosekana kwa fedha za kutosha kwa ajili ya:-

- (i) kuongeza usikivu wa redio;

- (ii) ujenzi wa studio mpya za redio na televisheni, watumishi wenye weledi na vipaji wanaoendana na teknolojia;

**NA KWA KUWA**, hali hiyo inaweza:

- (i) kukwamisha lengo la Serikali kuwa na chombo bora cha utangazaji chenye manufaa kwa nchi; na
- (ii) kupunguza uwezo wa TBC kufikia malengo yake ya kuwa chombo cha taifa kinachoelimisha, kinachochochea maendeleo na kinachowafikia wananchi wote kwa njia bora,

**KWA HIYO BASI**, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ifanye mambo yafuatayo:-

- (i) kutoa fedha za kutosha, kwa wakati, ili kuiwezesha TBC kujiendesha kibiashara na kupambana na ushindani wa kibiashara;
- (ii) kuhakikisha kuwa minara ya Mawasiliano kwenye maeneo yenye changamoto za usikivu, hasa mipakani mwa nchi na maeneo hatarishi, inajengwa ili kuhakikisha huduma za utangazaji zinawafikia wananchi wote;
- (iii) Kuwezesha ushirikiano kati ya Wizara ya Maliasili na Utalii na TBC katika kuimarisha maudhui ya kipindi cha Safari Channel, ili kuboresha utoaji wa maudhui na kuongeza ufahamu wa utalii na maliasili ya nchi;

- (iv) kuendelea kuajiri watumishi wenye vipaji maalumu ili kuifikia jamii kwa urahisi, na kuhakikisha chombo cha utangazaji kinakuwa na uwezo wa kutoa huduma bora na zenye ubora kwa wananchi.

**(b) Upungufu wa Fedha na Watumishi kwa BAKITA**

**KWA KUWA** BAKITA inakabiliwa na changamoto ya uhaba wa wataalamu wa lugha ya Kiswahili wenye ujuzi wa lugha nyingine, jambo linalokwamisha juhudi za kuongeza kasi ya ukuaji wa lugha sanifu ya Kiswahili na kuufanya kuwa lugha ya kimataifa katika sekta mbalimbali;

**NA KWA KUWA** tatizo hili linachelewesha juhudi za kuhakikisha Kiswahili kinakuwa na hadhi ya kimataifa na kuimarisha matumizi yake katika nyanja za elimu, biashara, na utamaduni.

**KWA HIYO BASI Bunge**, linaazimia kwamba, Serikali -

- (ii) iliwezeshe BAKITA kuajiri wataalamu wa lugha ya Kiswahili wenye ujuzi wa lugha nyingine ili kuongeza kasi ya ukuaji wa lugha sanifu ya Kiswahili;
- (iii) izingatie ahadi iliyotolewa kwenye Ilani ya CCM, aya 283(d), kuhusu kuimarishwa kwa mila, desturi, na tamaduni nzuri zinazojenga utaifa, kwa kuiwezesha BAKITA kuongeza wigo wa kuuelimisha umma kuhusu Kiswahili na utamaduni wetu; na

(iv) Serikali iwezeshe BAKITA kufanya utafiti katika nchi ambako Kiswahili kinabidhaishwa ili kubaini fursa, manufaa, na namna ya kuongeza ushawishi wa Kiswahili kimataifa.

**(c) Mapato ya Makusanyo ya tozo ya hakimiliki kutokuwasilishwa COSOTA**

**KWA KUWA**, Serikali inakutana na changamoto ya kutokutolewa kwa fedha zote za makusanyo ya Tozo ya Hakimiliki kwa wakati, jambo linalosababisha ucheleweshaji katika utekelezaji wa malengo ya kuanzishwa kwa tozo hii;

**NA KWA KUWA**, athari ya changamoto hii ni kushindwa kufikia malengo yaliyokusudiwa ya kukuza na kulinda hakimiliki, jambo linaloharibu sekta ya hakimiliki na kupunguza fursa za ajira kwa wasanii, wabunifu, na kuathiri maendeleo ya utamaduni na ubunifu nchini;

**KWA HIYO BASI**, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ihakikishe kuwa fedha zote za makusanyo ya Tozo ya Hakimiliki zitatolewa kikamilifu na kwa wakati, ili kuwezesha kufikiwa kwa malengo yaliyokusudiwa na kukuza sekta ya hakimiliki nchini.

**(d) Kutokamilika kwa Ukarabati wa Uwanja wa Benjamin Mkapa**

**KWA KUWA** Uwanja wa Benjamin Mkapa ni moja ya miundombinu muhimu ya michezo nchini inayotumiwa kwa matukio ya kitaifa na kimataifa, lakini unakabiliwa na changamoto za matengenezo na usimamizi endelevu;

**KWA KUWA** uwanja huo pamoja na viwanja vingine vya michezo unahitaji matengenezo ya mara kwa mara ili kudumisha ubora wake wa kimataifa na kuimarisha maendeleo ya sekta ya michezo nchini;

**KWA HIYO BASI,** Bunge linaazimia kwamba, Serikali -

- (i) ihakikishe ukarabati wa Uwanja wa Benjamin Mkapa unakamilika ifikapo Aprili, 2025;
- (ii) iandae mkakati wa kuanzisha chombo maalum cha usimamizi wa Uwanja wa Benjamin Mkapa na viwanja vingine vinavyojengwa na Serikali ili kuhakikisha vinatunzwa na kuwa katika ubora wa kimataifa;
- (iii) Serikali iweke utaratibu wa sehemu ya makusanyo ya uwanja kubaki kwa matumizi ya uwanja huo (Retention) ili kurahisisha matengenezo ya dharura yanapojitokeza; na

(iv) iandae mkakati wa kuboresha viwanja vingine vya michezo ili kupunguza mzigo wa matumizi makubwa kwa Uwanja wa Benjamin Mkapa.

**(e) Kususua kwa Ujenzi wa Hostel na miundombinu ya Chuo cha Akademia ya Michezo Malya**

**KWA KUWA**, Taarifa za Serikali zimeonesha kuwa Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya kinakabiliwa na changamoto ya ucheleweshwaji wa fedha, jambo linalosababisha miradi kutokukamilika kwa wakati;

**NA KWA KUWA**, hali hiyo inasababisha kutokukamilika kwa mradi huu kwa wakati na kutokutimia kwa azma ya Serikali ya kuendeleza michezo nchini, hivyo kuathiri maendeleo ya michezo na vijana katika maeneo husika;

**KWA HIYO BASI**, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ihakikishe kuwa fedha zote zinazohusiana na mradi huu zinatolewa kikamilifu na kwa wakati, ili kuwezesha kukamilisha mradi.

## SEHEMU YA NNE

### 4.0 HITIMISHO

#### 4.1 Shukrani

**Mheshimiwa Spika**, Napenda kuchukua nafasi hii kukushukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha Taarifa ya Kamati mbele ya Bunge lako Tukufu. Aidha, nakupongeza kwa kazi kubwa unayofanya ya kuliongoza Bunge letu vizuri. Namshukuru pia Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kazi nzuri wanazofanya.

**Mheshimiwa Spika**, Nachukua fursa hii kuwashukuru Mawaziri wa wizara mbili zinazosimamiwa na Kamati ambao ni Mhe. Prof. Adolf Mkenda (Mb) – Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia na Mhe. Mhe. Palamagamba John Aidan Mwaluko Kabudi (Mb) – Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo. Aidha ninawashukuru Naibu Mawaziri wa Wizara zinazosimamiwa na Kamati, ambao ni; Mhe. Omary Juma Kipanga (Mb) – Naibu Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia na Mhe. Hamis Mohamed Mwinjuma (Mb) – Naibu Waziri wa Habari Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa ushirikiano mkubwa wanaoutoa kwa Kamati. Aidha, nawashukuru Makatibu Wakuu na Manaibu Makatibu Wakuu wa Wizara hizi mbili kwa ushirikiano mzuri wanaoutoa kwa Kamati na kurahisisha utendaji kazi.

**Mheshimiwa Spika**, namshukuru sana Makamu Mwenyekiti wa Kamati Mhe. Mussa Ramadhani Sima (Mb) kwa ushirikiano anaonipa mimi pamoja na Kamati kwa ujumla.

Kipekee zaidi nawashukuru sana Wajumbe wa Kamati kwa ushirikiano mzuri walionipa katika kutekeleza shughuli za Kamati na hivyo kurahisisha majukumu yangu.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwatambua Wajumbe wa Kamati kwa majina kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Husna Juma Sekiboko, Mb - **Mwenyekiti**
2. Mhe. Mussa Ramadhani Sima, Mb - **M/Mwenyekiti**
3. Mhe. Aloyce John Kamamba, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Rose Cyprian Tweve, Mb - Mjumbe
5. Mhe. Khamis Kassim Ali, Mb - Mjumbe
6. Mhe. Nashon William Bidyanguze, - Mjumbe
7. Mhe. Hamisi Shabani Taletale, Mb - Mjumbe
8. Mhe. Anastazia James Wambura, Mb - Mjumbe
9. Mhe. Esther Edwin Maleko, Mb - Mjumbe
10. Mhe. Hassan Zidadu Kungu, Mb - Mjumbe
11. Mhe. Mwanahamisi Kassian Said, Mb - Mjumbe
12. Mhe. Nusrat Shaaban Hanje, Mb - Mjumbe
13. Mhe. Rehema Juma Migilla, Mb - Mjumbe
14. Mhe. Jumanne Kibera Kishimba, Mb - Mjumbe
15. Mhe. Dkt. Thea Ntara, Mb - Mjumbe
16. Mhe. Tunza Issa Malapo, Mb - Mjumbe
17. Mhe. Rose Vicent Busiga Mb - Mjumbe
18. Mhe. Yahya Ally Hamis, Mb - Mjumbe

**Mheshimiwa Spika**, napenda kuwashukuru sana Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge wakiongozwa na Katibu wa Bunge Ndg. Baraka Ildephonce Leonard kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kikamilifu. Pamoja nao namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge, wakurugenzi wasaidizi na Sekretarieti kwa kuisaidia Kamati wakati wote na kwa kuratibu vyema shughuli zote za Kamati.

## **4.2 Hoja**

**Mheshimiwa Spika**, naomba sasa kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu lipokee na kuikubali Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Elimu, Utamaduni na Michezo, pamoja na Maoni, Ushauri na Mapendekezo yaliyotolewa na Kamati.

Mheshimiwa Spika, **naomba kutoa hoja.**

Mhe. Husna Juma Sekiboko, Mb  
**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE  
YA ELIMU, UTAMADUNI NA MICHEZO**

11 Februari, 2025